

С. П. Завгородня,
аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президентові України

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

S. Zavgorodnia,
postgraduate student of the Department of globalistics, European integration
and national security administration National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

THE SYSTEM OF MONITORING OF THREATS TO ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE: THE THEORETICAL ASPECT

У статті здійснено аналіз та систематизацію теоретичних засад системи моніторингу загроз економічній безпеці та визначено її основні властивості, що характеризують її як складну, відкриту та стійку підсистему (елемент) системи державного управління забезпеченням економічної безпеки. Визначено, що її основними завданнями є системне спостереження процесів реалізації національних інтересів в економічній сфері, кількісно-якісна оцінка загроз їх реалізації, прогноз їх розвитку, а також побудова та уточнення їх ієрархії. Узв'язку з цим, запропоновано підхід до побудови ієрархії загроз економічній безпеці, що ґрунтується на використанні методу парних порівнянь.

In the article it is made analysis and systematization of the theoretical foundations of the system of monitoring of threats to economic security and it is identified its main properties that characterize its as a complex, open and sustainable subsystem (element) of the system of public administration of economic security. It is determined that its main tasks are the system monitoring of processes of the realization of national interests in the economic sphere, quantitative and qualitative assessment of threats to their implementation, the forecast of their development, as well as building and refining their hierarchy. In this regard, it is proposed the approach to the construction of a hierarchy of threats to economic security, based on the method of paired comparisons.

Ключові слова: економічна безпека, загрози економічній безпеці, національні інтереси в економічній сфері, системний підхід, система моніторингу загроз, система державного управління забезпеченням економічної безпеки.

Key words: economic security, threats to economic security, national interests in the economic sphere, system approach, system monitoring of threats, the system of the public administration for ensuring economic security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Період розвитку постіндустріального суспільства характеризується виникненням у багатьох країнах економічних криз, під час яких спостерігається різкий спад виробництва, крах банківської системи, різке збільшення рівня безробіття, зuboжіння населення тощо. Ситуацію, що склалася в Україні, можна ідентифікувати як системну кризу суспільних відносин у соціально-економічній та політичній сфері. Узв'язку з цим варто погодитися з директором економічних програм Центру Разумова В. Юрчишиним, який вважає, що "Україна — це єдина серед європейських країн, яка застрягла у міжкризовому просторі" [26, с. 1]. Дійсно, за роки незалежності Україна зіштовхнулася з економічною кризою 90-х років ХХ століття, глобальною фінансово-економічною кризою 2008—2009 рр., а також економічною кризою 2013—2014 років.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРШЕНИХ РАНИШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Дослідженню теоретико-методологічних засад ідентифікації та моніторингу загроз національній безпеці присвячені праці В. Горбуліна [3], А. Качинського [8], А. Семенченка [22], Г. Ситника [24] та ін., а на актуальності ідентифікації та оцінювання загроз економічній безпеці неодноразово акцентують увагу багато дослідників, серед яких, зокрема: О. Барановський [1], Б. Губський [4], М. Єрмошенко [7], О. Комеліна [5], В. Мунтіян [13], А. Сухоруков [23]. Проблемні питання моніторингу загроз економічній безпеці також не залишалися поза увагою учених, зокрема, С. Белай — щодо функціонування системи моніторингу загроз економічній безпеці [2] та В. Котковського [11], який досліджував з позицій системного підходу організацію моніторингу загроз економічній безпеці.

Цінність наукових розробок указаних вчених не підлягає сумніву, проте до цього часу недостатньо дослідженими залишаються низка проблем щодо оптимізації державного управління забезпеченням економічної безпеки. Зокрема мова йде про аналіз та систематизацію теоретичних засад системи моніторингу загроз економічної безпеці як підсистеми (елементу) системи державного управління за забезпеченням економічної безпеки, що і стало метою статті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Економічна система постійно перебуває під впливом множини внутрішніх та зовнішніх факторів, що можуть здійснювати деструктивний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства. За таких умов, головна функція органів державної влади — це оцінка ситуації, у якій перебуває суспільство крізь призму небезпек, для задоволення потреб прогресивного розвитку суспільства" [24, с. 184]. При цьому варто погодитися з думкою вітчизняних вчених [1; 7; 5], що небезпека економічної безпеці є відображенням суперечностей відносин, які виникають у процесі економічної життєдіяльності. Разом з тим, в діалектиці суперечності розглядаються як фундаментальна ознака прояву єдності та боротьби протилежностей, а відтак ті чи інші суперечності можуть бути й чинником, які сприяють економічному розвитку. Тому, завдання органів державної влади полягають не тільки в "розв'язанні суперечностей... та боротьбі із загрозами для підтримки належного рівня економічної безпеки" [5, с. 40], а й передбачають комплекс заходів щодо здійснення моніторингу загроз для забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері, під яким, як правило, розуміється безперервне та систематичне збирання інформації для здійснення контролю за розвитком певного соціально-економічного процесу, а також його прогнозування [21, с. 454].

Варто зазначити, що до цього часу у вітчизняній літературі немає єдиного тлумачення поняття "загрози економічній безпеці". Зокрема під загрозами економічній безпеці Б.Губський розуміє "фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху нормального розвитку економіки і безпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу" [4, с. 18]. На думку А. Сухорукова, загрози економічній безпеці є сукупністю "реальних та потенційно-можливих явищ і дестабілізуючих чинників, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в економічній сфері" [23, с. 96], а В. Мунтіяна [13, с. 25], В. Шлемко та І. Бінько [6], вважають, що це явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи. Згідно з чинним законодавством, загрози економічній безпеці — це сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері [17]. Врешті-решт, виконаний нами аналіз дозволяє дійти висновку, що ключовим та узагальнюючим поняттям дестабілізуючих дій і явищ, які інтерпретуються як "загрози економічній безпеці", є небезпека реалізації національних інтересів в економічній сфері.

Існує неоднозначність поглядів науковців і щодо класифікації загроз економічній безпеці. Зокрема вітчизняні науковці розподіляють загрози економічній безпеці на внутрішні та зовнішні, а також за ступенем небезпеки (особливо небезпечні, небезпечні); за можливістю здійснення (реальні, потенційні); за масштабами здійснення (загальнонаціональні, локальні, індивідуальні); за тривалістю дії (тимчасові, постійні); за сферою спрямування (виробничі, фінансові, експортно-імпорتنі, технологічні, інституційні, воєнно-

економічні, соціально-економічні, демографо-економічні, еколого-економічні та ін.); за ставленням до них (об'єктивні, суб'єктивні); за характером спрямування (прямі, непрямі) [5; 6; 13; 16]. При цьому В. Губський вважає, що загрози економічній безпеці, котрі можуть здійснювати руйнівний вплив для економічного розвитку варто об'єднати у такі групи: виробничо-ресурсні загрози, фінансово-інвестиційні загрози, соціальні загрози, законодавчо-управлінські загрози [4, с. 18].

Проте на нашу думку, для здійснення ефективного моніторингу загроз економічній безпеці доцільно також використовувати критерій ступеня негативного впливу на реалізацію національних інтересів, запропонований Г. Ситником [24], оскільки цей критерій дозволяє безпеці реалізації національних інтересів в економічній сфері ідентифікувати, наприклад, як: потенційний виклик, реальний виклик, потенційна загроза, реальна загроза чи потенційна небезпека. Наприклад, якщо деякі події, явища, процеси чи інші чинники оцінюються нами як небезпеки для реалізації національних інтересів в економічній сфері найвищого ступеня важливості, то вони мають бути ідентифіковані як реальні загрози.

Зважаючи на складність та масштабність процесу моніторингу загроз економічній безпеці, виникає необхідність у використанні системного підходу, що передбачає уявлення про досліджуваний об'єкт як про систему, що характеризується елементним складом, структурою як формою взаємозв'язку елементів та розподілом функцій між ними, взаємозв'язком елементів структури внутрішнього середовища та з навколишнім оточенням [25]. При цьому під системою, як правило, розуміють предмет, явище чи процес, що складається з якісно визначеної сукупності елементів, які знаходяться у взаємних зв'язках та відносинах, утворюють єдине ціле та спроможні у взаємодії із зовнішніми умовами свого існування змінювати свою структуру, а загальна властивість систем полягає в можливості виділення в системах вищого порядку підсистем між якими зв'язки розподіляються на "вхідні" та "вихідні", шляхом об'єднання "входів" одних елементів з "виходами" інших та створення таким чином складної системи [9; 10].

У системі державного управління, одним із її елементів є "інформаційна система, що дозволяє отримувати відомості про координати координати об'єкта управління" [14, с. 29]. Тому, в нашому випадку, в системі державного управління забезпеченням економічної безпеки варто вирізняти підсистему (елемент) — систему моніторингу загроз економічній безпеці, що характеризується відповідним елементним складом та організаційною структурою.

Аналіз наукових праць [9; 14; 10; 25] свідчить, що досліджуючи теоретичні засади будь-якої системи, в тому числі системи моніторингу загроз економічній безпеці, перш за все, необхідно здійснити аналіз властивостей системи, котрі визначають її сутнісні риси. Із сучасної точки зору, сутнісними ознаками, що відокремлюють систему від не системи є її цілісність, інтегративність та емерджентність, оскільки цілісність фіксує об'єктивну форму існування системного явища та наявність взаємозв'язку між його елементами, інтегративність — процес і механізм об'єднання частин в єдине ціле, що спроможне забезпечити свою, життєдіяльність, а емерджентність породжує якості системи, що не притаманні її окремим елементам. Також до найбільш важливих характеристик системи відносять наявність вхідних та вихідних параметрів, структурність та функціональність, що характеризують напрямок функціонування системи [10].

Типи зв'язків між елементами системи та елементів із зовнішнім середовищем дає змогу дослідникам класифікувати системи за різними ознаками. Зокрема розрізняють прості та складні системи, де прості системи мають просту структуру, виконують нескладні функції та елементами якої

виступає пара елементів, один з яких є об'єктом, а інші суб'єктом. У свою чергу, складні системи складаються із значної кількості взаємопов'язаних елементів різних типів, що характеризуються різними зв'язками між собою та зовнішнім середовищем та виконують якусь досить складну функцію (чи декілька функцій). Хоча варто зазначити, що поділ систем на складні та прості в основі якого кількість елементів є досить умовним. Крім того, зважаючи на те, що системи існують у певному середовищі та можуть обмінюватися інформацією, вони поділяються на відкриті та закриті системи [10; 25; 14], а на думку В. Кириленко [9], доцільним є також поділ систем на стійкі та нестійкі. Наприклад, стійкою є система, якщо вона дотримується визначеного напрямку руху (алгоритму дій).

Система моніторингу загроз економічної безпеці має значну кількість елементів, котрі формують складну організаційну структуру. Елементами системи є, перш за все, об'єкти та суб'єкти моніторингу, котрі взаємодіють між собою завдяки визначеним організаційною структурою зв'язкам. При цьому, під об'єктом моніторингу варто розуміти небезпеки реалізації національних інтересів в економічній сфері, а суб'єктами моніторингу є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, що наділені державно-владними повноваженнями в питаннях щодо забезпечення економічної безпеки. Чинними нормативно-правовими актами визначено, що формування інформаційної бази, а також аналіз стану й тенденцій економічного і соціального розвитку України, секторів та галузей економіки здійснюються, головним чином, Державна служба статистики України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Проте, функції щодо здійснення кількісно-якісної оцінки загроз національним інтересам в економічній сфері та побудови їх ієрархії нормативно-правовими актами не передбачається. У зв'язку з цим, варто погодитися з В. Котковським [11], що організаційна система моніторингу загроз економічної безпеці повинна мати два рівні — державний та регіональний. На державному рівні моніторинг загроз є системою безперервного спостереження й аналізу стану розвитку єдиного соціально-економічного комплексу та аналізу стану соціально-економічної сфери регіонів як господарюючих суб'єктів держави, а також довгострокового прогнозування динаміки розвитку процесів і явищ, що відбуваються у загальнодержавному вимірі. На регіональному рівні моніторинг загроз є системою регулярного спостереження за станом соціально-економічної сфери регіону та короткострокового прогнозування динаміки розвитку процесів і явищ, що відбуваються у суспільстві на рівні регіону.

Система моніторингу загроз економічної безпеці взаємодіє з іншими системами. Зокрема "входами" до вказаної системи є інформаційна база про стан реалізації національних інтересів в економічній сфері (особливо національних інтересів найвищого ступеня важливості для забезпечення економічної безпеки). В свою чергу, "виходами" системи моніторингу загроз є інформаційна база стосовно ієрархії загроз економічної безпеці, прогноз їх розвитку, а також опис найбільш стійких ознак загроз.

Проте, незважаючи на необхідність визначення ієрархії загроз, з метою прийняття адекватних управлінських рішень щодо напрямів використання ресурсного забезпечення, сучасні дослідники [2; 11] до основних завдань моніторингу загроз відносять здебільшого завдання стосовно: спостереження; одержання достовірної інформації та її оцінка; забезпечення вищих рівнів управління необхідною інформацією; розробка прогнозів розвитку; підготовка рекомендацій щодо подолання негативних тенденцій соціально-економічного розвитку тощо, а от завдання щодо кількісно-якісної оцінки загроз реалізації національних інтересів в економічній сфері, а також визначення їх ієрархії не відносяться до основних завдань вказаної системи.

Зважаючи на елементи системи моніторингу загроз економічній безпеці, її організаційну структуру, завдання, вона може бути ідентифікована як складна, відкрита і стійка система, основними завданнями якої є комплексний аналіз перебігу процесів реалізації національних інтересів в економічній сфері та виявлення на цій основі небезпек щодо їх реалізації, кількісно-якісна оцінка загроз економічній безпеці, прогноз їх розвитку та побудова й уточнення ієрархії вказаних загроз. При цьому, основними вимогами до системи моніторингу загроз економічній безпеці мають бути комплексність (що передбачає врахування всіх зовнішніх та внутрішніх чинників що здійснюють деструктивний вплив на реалізацію національних інтересів економічній сфері, оперативність (тобто своєчасність збору та надання необхідної інформації) та достовірність (передбачає використання суб'єктами моніторингу лише реальних фактів, що визначають стан реалізації національних інтересів в економічній сфері).

Ефективність моніторингу загроз, під якою ми у даному випадку розуміємо оперативність (своєчасність), повноту та достовірність його результатів, залежить перш-за-всім структурно-функціональної досконалості системи моніторингу та методів, які використовуються при виявленні та оцінюванні чинників, які породжують вказані загрози. Тому, враховуючи значний обсяг загроз національним інтересам в економічній сфері, особливо за умов поглиблення економічної глобалізації, виникає гостра необхідність у розробці методики, використовуючи яку суб'єкти забезпечення економічної безпеки зможуть оперативно ідентифікувати події, явища та інші чинники як небезпеки щодо реалізації вказаних інтересів, здійснювати моніторинг (головним чином здійснювати кількісно-якісну оцінку загроз) та адекватно реагувати на них. З метою розробки та впровадження вказаної методики в практику державного управління забезпеченням економічної безпеки, доцільно використовувати паспорт загроз національній безпеці, ідея розробки якого належить українському науковцю Г. Ситнику [24]. Очевидно, що в даному випадку мова йде про паспортизацію загроз економічній безпеці. Тому, паспортизація загроз економічній безпеці є ключовою передумовою формалізації процесу ідентифікації (визначення) загроз, впровадження системи всебічного моніторингу, а також розробку та уточнення планів практичних заходів щодо прогнозування, виявлення, локалізації, нейтралізації загроз національним інтересам в економічній сфері. Тобто, мова йде про ідентифікацію загроз економічній безпеці, їх якісно-кількісну оцінку та реагування на виявлені загрози. При цьому розробка та використання паспорта загроз економічній безпеці органами державної влади передбачає послідовне виконання низки завдань, які утворюють певні блоки (завершені етапи):

І етап — ідентифікація факторів, що створюють небезпеки реалізації національних інтересів в економічній сфері, виявлення джерел формування цих небезпек, опис найбільш стійких їх ознак (структура та джерела загрози, об'єкт, на який спрямовуються визначені загрози тощо), а також здійснення кількісної оцінки загроз в контексті можливого впливу на ту чи іншу національну ціль. Ідентифікація загроз економічній безпеці на даному етапі, наприклад, може здійснюватися з використанням підходу, запропонованого вітчизняними та зарубіжними вченими (зокрема, А. Качинським [8], Б. Райзбергом [20], А. Семенченком [22], А. Сухоруким [23]) та з використанням "Методики розрахунку рівня економічної безпеки України" [17]. Відповідно до зазначеного підходу, сигналом виникнення потенційно можливих загроз економічній безпеці може бути "вихід" індикаторів рівня економічної безпеки за межі порогових значень в цілому по економіці та за окремими сферами.

Відомо, що на основі національних інтересів в економічній сфері формуються національні цілі та завдання органів державної влади стосовно забезпечення економіч-

Таблиця 1. Пріоритетність загроз національним цілям на підставі парного порівняння

Національні цілі, Z	Пріоритетність загроз національним цілям в економічній сфері, \bar{x}											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Z_1	X_3	X_2	X_{10}	X_{14}	X_{13}	X_1	X_5					
Z_2	X_9	X_{10}	X_2	X_{13}	X_{14}							
Z_3	X_{15}	X_2	X_3	X_1	X_5	X_{10}	X_{12}	X_{13}	X_4	X_6	X_9	X_{17}
Z_4	X_{15}	X_1	X_3	X_2	X_{14}	X_8	X_{17}					
Z_5	X_1	X_7	X_{15}	X_3								
Z_6	X_3											
Z_7	X_3	X_4	X_1	X_5	X_6	X_{16}	X_2	X_7				
Z_8	X_2	X_3	X_5									
Z_9	X_8	X_{14}	X_{15}	X_5								
Z_{10}	X_{14}	X_2	X_3									
Z_{11}	X_{14}	X_{13}	X_2	X_3								

ної безпеки. Тому, реалізацію національних інтересів в економічній сфері можна відобразити за допомогою формули:

$$Q = \sum \bar{z}; \bar{y}; \bar{x} \quad (1),$$

де, Q — національні інтереси в економічній сфері;

\bar{y} — можливості держави;

\bar{x} — загрози економічній безпеці;

\bar{z} — національні цілі.

Тому, з метою здійснення кількісної оцінки загроз необхідно, перш за все, визначити національні цілі (що є інтерпретацією національних інтересів в економічній сфері) та загрози їх реалізації, а також умовне позначення їх відповідними символами. Зокрема Законом України "Про основи національної безпеки України" [18, ст.6] визначено, що пріоритетними національними інтересами в економічній сфері є створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку. В свою чергу, реалізація зазначених національних інтересів передбачає досягнення національних цілей, що визначені Стратегією національної безпеки України [19]. Позначивши при цьому кожну національну ціль відповідним символом, ми отримуємо:

$$\bar{z} = Z_1; Z_2; Z_3; Z_4; Z_5; Z_6; Z_7; Z_8; Z_9; Z_{10}; Z_{11} \quad (2),$$

де Z_1, \dots, Z_{11} — національні цілі.

Аналогічним чином позначаємо відповідними символами загрози економічній безпеці, що визначені Законом України "Про основи національної безпеки України" [18, ст.7] та Стратегією національної безпеки України [19] і отримуємо:

$$\bar{x} = X_1; X_2; X_3; X_4; X_5; X_6; X_7; X_8; X_9; X_{10}; X_{11}; X_{12}; X_{13}; X_{14}; X_{15}; X_{16}; X_{17} \quad (3),$$

де X_1, \dots, X_{17} — загрози економічній безпеці.

У результаті цього, можна визначити кількісний вплив загроз на досягнення національних цілей, а саме: загрози досягнення національної цілі Z_1 можна відобразити за формулою:

$$\bar{x}(Z_1) = X_1; X_2; X_3; X_5; X_{10}; X_{13}; X_{14} \quad (4).$$

Аналогічним чином визначаємо загрози досягнення національної цілі Z_2, Z_3, \dots, Z_{11} .

Враховуючи значний обсяг чинників, що здійснюють деструктивний вплив на досягнення національних цілей, на даному етапі особливої актуальності набуває комплексність та оперативність одержуваної інформації.

II етап — передбачає якісну оцінку загроз національним інтересам в економічній сфері, прогноз розвитку загроз

та побудову й уточнення їх ієрархії. Зокрема побудова ієрархії загроз національним інтересам в економічній сфері є ключовою передумовою визначення спрямованості застосування сил та засобів суб'єктів забезпечення економічної безпеки, а також раціонального розподілу наявних у суспільства ресурсів стосовно реагування на загрози економічній безпеці.

Зважаючи на це, перш за все необхідно здійснити оцінку інтенсивності впливу загрози на ту чи іншу національну ціль. Для цього, на нашу думку, варто використовувати метод парних порівнянь, користуючись при цьому експертними оцінками. Суть методу парних порівнянь полягає в тому, щоб запропонувати експертам виконати порівняння об'єктів попарно, з метою встановлення у кожній парі найбільш важливого за значенням компонента [12; 15].

Із визначеного переліку загроз для кожної національної цілі $Z_1, Z_2, Z_3, \dots, Z_{11}$ формуємо всі можливі пари. Наприклад, для національної цілі Z_1 мають бути сформовані такі пари загроз $(x_1, x_2), (x_1, x_{10}), (x_1, x_{14}), (x_2, x_3)$ і т.д. Кількість таких комбінацій можна визначити за формулою [15]:

$$K = k*(k-1)/2, \quad (5),$$

де K — кількість парних комбінацій,

k — кількість оцінюваних ознак.

Результати опитування експертів щодо пріоритетності загроз економічній безпеці заносяться до таблиці, наприклад (табл. 1).

Потім визначаємо інтенсивність впливу окремої загрози на ту чи іншу національну ціль на основі пріоритетності загроз у розрахунку, що загроза котра знаходиться на першому місці отримує 12 балів, а на дванадцятому — відповідно один бал. Внаслідок цього:

Загроза $x_1 \rightarrow 7 + 9 + 11 + 12 + 10 = 49$ балів;

Загроза $x_2 \rightarrow 11 + 10 + 11 + 9 + 6 + 12 + 11 + 10 = 80$ балів;

Загроза $x_3 \rightarrow 12 + 10 + 10 + 9 + 12 + 12 + 11 + 10 + 9 = 95$ балів;

Загроза $x_4 \rightarrow 4 + 11 = 15$ балів;

Загроза $x_5 \rightarrow 6 + 8 + 9 + 10 + 9 = 42$ бали;

Загроза $x_6 \rightarrow 3 + 10 = 13$ балів;

Загроза $x_7 \rightarrow 11 + 5 = 16$ балів;

Загроза $x_8 \rightarrow 7 + 12 = 19$ балів;

Загроза $x_9 \rightarrow 12 + 2 = 14$ балів;

Загроза $x_{10} \rightarrow 10 + 11 + 7 = 28$ балів;

Загроза $x_{11} \rightarrow 0$ балів;

Загроза $x_{12} \rightarrow 6$ балів;

Загроза $x_{13} \rightarrow 8 + 9 + 5 + 11 = 33$ бали;

Загроза $x_{14} \rightarrow 9 + 8 + 8 + 11 + 12 + 12 = 60$ балів;

Загроза $x_{15} \rightarrow 12 + 12 + 10 + 10 = 44$ бали;

Загроза $x_{16} \rightarrow 7$ балів;

Загроза $x_{17} \rightarrow 1$ бал.

Для більш точної побудови ієрархії загроз національним інтересам в економічній сфері, експертам варто запропонувати здійснювати якісну оцінку за допомогою шкали вимірювань, у котрій відношення між показниками відображають відношення інтенсивності впливу загрози на ту чи іншу національну ціль. Проте в даному випадку побудова ієрархії загроз потребує застосування відповідного програмно-математичного забезпечення.

Оскільки стан реалізації національних інтересів в економічній сфері є динамічною величиною, тобто постійно змінюється у часі, то на цьому етапі особливої актуальності набуває оперативність, безперервність та комплексність моніторингу загроз економічній безпеці.

III етап — планування спрямованості застосування сил, та засобів суб'єктами забезпечення економічної безпеки, у тому числі визначення методів реагування на загрози, розподіл основних завдань та сфер відповідальності між суб'єктами забезпечення економічної безпеки, а також вирішення питань стосовно ресурсного забезпечення реагування на загрози національним інтересам в економічній сфері. Очевидно, що виконання цих завдань та обмеженість ресурсів потребують розробки різних сценаріїв (варіантів) дій вказаних суб'єктів.

ВИСНОВКИ

1. Система моніторингу загроз економічній безпеці — це складна, відкрита і стійка система, основними завданнями якої є комплексний аналіз перебігу процесів реалізації національних інтересів в економічній сфері та виявлення на цій основі небезпек щодо їх реалізації, кількісно-якісна оцінка загроз економічній безпеці, прогноз їх розвитку та побудова й уточнення ієрархії вказаних загроз, котра має відповідати таким основним вимогам, як: комплексність, оперативність та достовірність.

2. Зазначена система є підсистемою (елементом) системи державного управління забезпеченням економічної безпеки та взаємодіє з іншими підсистемами за допомогою "входів" до системи, котрими є інформаційна база про стан реалізації національних інтересів в економічній сфері, а також "виходів" — інформаційна база стосовно ієрархії загроз економічній безпеці, прогноз їх розвитку, та опис найбільш стійких ознак загроз. Окрім того, система моніторингу загроз має складну організаційну структуру, елементи якої взаємодіють між собою за допомогою визначених структурою зв'язків. При цьому об'єктом системи моніторингу загроз є небезпеки реалізації національних інтересів в економічній сфері, а суб'єктами — органи державної влади, органи місцевого самоврядування, що наділені державно-владними повноваженнями в питаннях щодо забезпечення економічної безпеки.

3. Для підвищення ефективності функціонування системи моніторингу загроз необхідним є впровадження в практику державного управління паспорту загроз економічній безпеці, що є ключовою передумовою формалізації процесу ідентифікації загроз, здійснення їх якісно-кількісної оцінки та реагування на виявлені загрози.

4. З метою визначення методів реагування на загрози, спрямованості застосування сил та засобів суб'єктів моніторингу загроз, а також вирішення питання щодо ресурсного забезпечення, необхідною є побудова ієрархії загроз економічній безпеці. Для вирішення цього завдання запропоновано підхід, що ґрунтується на використанні методу парних порівнянь, користуючись при цьому експертними оцінками.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні напрямів оптимізації системи державного управління забезпеченням економічної безпеки України з метою підвищення ефективності її функціонування, в тому числі

підвищення ефективності функціонування системи моніторингу загроз економічній безпеці.

Література:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський; Київський національний торговельно-економічний ун-т. — К.: КНТЕУ, 2004. — 760 с.
2. Бєлай С.В. Дослідження механізмів моніторингу загроз національній безпеці України соціально-економічного характеру / С.В. Бєлай // Університетські наукові записки. — 2013. — № 4 (48). — С. 481—488.
3. Горбулін В.П. Засади національної безпеки України: підручник / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. — К.: Інтертехнологія, 2009. — 272 с.;
4. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія / Б.В. Губський. — К.: [б.в.], 2001. — 122 с.
5. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія / О.В. Комеліна [та ін.]; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка. — Полтава: ПолтНТУ, 2013. — 201 с.
6. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.
7. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія / М.М. Єрмошенко. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001., — 309 с.
8. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: монографія / А.Б. Качинський. — К.: НІСД, 2013. — 104 с.
9. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В.І. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.
10. Корбутяк В.І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. / В.І. Корбутяк. — Рівне: НУВГП, 2010. — 176 с
11. Котковський В.Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні: дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Котковський Володимир Романович; Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". — Запоріжжя, 2007. — 196 с.
12. Кривошеєв В.М. Використання методів експертної оцінки в методі аналізу ієрархій при виборі раціональних варіантів складних технічних систем / В.М.Кривошеєв // Збірник наукових праць ВІТІ НТУУ "КПІ". — 2010. — № 2. — С. 42—51.
13. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / В.І. Мунтіян. — К.: Вид-во КВІЦ, 1999. — 464 с.;
14. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. — К.: Вид-во УАДУ, 1998. — 159 с
15. Нікітін А.В. Маркетинг у банку: навч. посіб. / А.В. Нікітін, Г.П. Бортніков, А.В. Федорченко; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К.: КНЕУ, 2006. — 431 с.
16. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2006. — 408 с.
17. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс] ЛІГА Закон. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
18. Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України": указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7>

20. Райзберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: учебн. пособие / Б.А. Райзберг. — М.: ИНФА?М, 2010. — 384 с.

21. Рейтерович І.В. Моніторинг / І.В. Рейтерович // Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.

22. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія / А.І. Семенченко. — К.: НАДУ, 2008. — 425 с.

23. Система економічної безпеки держави: монографія / О.С. Власюк [та ін.]; під заг. ред. д.е.н., проф., заслуженого економіста України Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. — К.: ВД "Стилос", 2010. — 685 с.

24. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник / Г.П. Ситник. — К.: НАДУ, 2012. — 544 с.

25. Сурмін Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с.

26. Юрчишин В. Україна — від кризи до кризи [Електронний ресурс] / В.Юрчишин // Центр Разумкова. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/ukraine-vid_kryzy_doKryzy.pdf

References:

1. Baranovs'kyj, O.I. (2004), Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [Financial security in Ukraine (evaluation methodology and mechanisms)], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

2. Bielaj, S.V. (2013), "Investigation of mechanisms of monitoring of threats to national security of Ukraine socio-economic nature", Universytets'ki naukovi zapysky, vol. 4 (48), pp. 481—488.

3. Horbulin, V.P. and Kachyns'kyj, A.B. (2009), Zasady natsional'noi bezpeky Ukrainy [The basics of national security of Ukraine], Intertekhnolohiia, Kyiv, Ukraine.

4. Hubs'kyj, B.V. (2001), Ekonomichna bezpeka Ukrainy: metodolohiia vymiry, stan i stratehiia zabezpechennia [The economic security of Ukraine: the methodology of measurement, condition and strategy to ensure], bez vydannia, Kyiv, Ukraine.

5. Komelina, O.V. and others (2013), Ekonomichna bezpeka derzhavy: otsiniuvannia ta stratehichni oriientyry zabezpechennia [The state's economic security: assessment and strategic guidelines ensure], PoltNTU, Poltava, Ukraine.

6. Shlemko, V.T., Bin'ko, I.F. (1997), Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamy zabezpechennia [The economic security of Ukraine: the nature and direction ensure], NISD, Kyiv, Ukraine.

7. Yermoshenko, M.M. (2001), Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security of the state: national interests, the real threat, the strategy of providing], Kyiv.nats.torh.-ekon.un-t, Kyiv, Ukraine.

8. Kachyns'kyj, A.B. (2013), Indykatory natsional'noi bezpeky: vyznachennia ta zastosuvannia ikh hranychnykh znachen' [Indicators of national security: definition and application of their limit values], NISD, Kyiv, Ukraine.

9. Kyrylenko, V.I. (2005), Investytsijna skladova ekonomichnoi bezpeky [The investment component of economic security], KNEU, Kyiv, Ukraine.

10. Korbutiak, V.I. (2010), Metodolohiia systemnoho pidkholu ta naukovykh doslidzhen' [Methodology a systematic approach and scientific research], NUVHP, Rivne, Ukraine.

11. Kotkovs'kyj, V.R. (2007), "Derzhavne rehuliuвання ekonomichnoi bezpeky v Ukraini", Abstract of Ph.D Dissertation, mechanisms of public administration, Humanitarian University "Zaporizhzhya Institute of state and municipal management", Zaporizhzhia, Ukraine.

12. Kryvosheiev, V.M. (2010), "The use of methods of expert evaluation in the method of analytic hierarchy process in the selection of rational variants of complex technical systems", Zbirnyk naukovykh prats' VITI NTUU "KPI", vol. 2, pp. 42—51.

13. Muntian, V.I. (1999), Ekonomichna bezpeka Ukrainy [The economic security of Ukraine], KVITs, Kyiv, Ukraine.

14. Nyzhnyk, N. R. and Mashkov, O. A. (1998), Systemnyj pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia [A systematic approach in the organization of public administration], UADU, Kyiv, Ukraine.

15. Nikitin, A.V. Bortnikov, H.P. and Fedorchenko, A.V. (2006), Marketynh u banku [Bank marketing], KNEU, Kyiv, Ukraine.

16. Novikova, O. F. and Pokotylenko, R. V. (2006), Ekonomichna bezpeka: kontseptual'ne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia [Economic security: a conceptual definition and a mechanism to ensure], bez vydannia, Donets'k, Ukraine.

17. The Ministry of economic development and trade of Ukraine (2013), Order of the Ministry of economic development and trade of Ukraine "About approval of Methodical recommendations on calculation of the level of economic security of Ukraine", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html (Accessed 5 august 2015).

18. The Verhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the basics of national security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 5 august 2015).

19. The Verkhovna Rada Of Ukraine (2015), The decree of the President of Ukraine "About the decision of the Council of national security and defense of Ukraine from may 6, 2015 "Strategy of national security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7> (Accessed 5 august 2015).

20. Reisberg, B. A. (2010), Gosudarstvennoe upravlenie jekonomicheskimi i social'nymi processami [Public administration of economic and social processes], YNFA?M, Moscow, Russia.

21. Rejterovych, I.V. (2010), "Monitoring", Entsyklopedychnyj slovnyk z derzhavnoho upravlinnia, NADU, Kyiv, Ukraine.

22. Semenchenko, A.I. (2008), Metodolohiia stratehichnoho planuvannia u sferi derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsional'noi bezpeky Ukrainy [Methodology of strategic planning in the sphere of state management of national security of Ukraine], NADU, Kyiv, Ukraine.

23. Vlasiuk, O.S. and others (2010), Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy [The system of economic security of the state], VD "Stylos", Kyiv, Ukraine.

24. Sytnyk, H.P. (2012), Derzhavne upravlinnia u sferi natsional'noi bezpeky (kontseptual'ni ta orhanizatsijno-pravovi zasady) [Public administration in the sphere of national security (conceptual and legal framework)], NADU, Kyiv, Ukraine.

25. Surmyn, Yu. P. (2003), Teoriia system y systemnyj analiz [Systems theory and systems analysis], MAUP, Kyiv, Ukraine.

26. Yurchyshyn, V. (2014), "Ukraine — from crisis to crisis", available at: http://www.razumkov.org.ua/upload/ukraine-vid_kryzy_doKryzy.pdf (Accessed 9 july 2015).

Стаття надійшла до редакції 28.08.2015 р.